

Ögonvittnesidentifieringar

Av fil. lic. BIRGIT HELLBOM¹

Identifieringsproblematiken har under senare år aktualiserats i flera viktiga rättsfall. I Palme-målet uppmärksammades flera svårigheter när det gäller att identifiera en gärningsman, bl. a. med vilken säkerhet ett ögonvittne pekar ut en misstänkt i en konfrontationsparad. I en sådan ingår den misstänkte samt ett antal s. k. figuranter, deltagare som ej är misstänkta. Felaktigheterna i Christer Pettersson-paraden illustrerar hur noggrant man måste gå till väga vid sammansättningen av en konfrontationsgrupp. Figuranterna får t. ex. inte avvika i utseende, ålder och klädsel allt för mycket från den misstänkte. I Palme-målet infördes genom den vittnespsykologiska utredningen Devlin-rapporten, en statlig utredning som utkom i England 1976.² Denna behandlar ingående ett antal rättsfall där fällande domar avkunnats med stöd just av ögonvittnesidentifieringar, vilka i efterhand visat sig vara felaktiga genom att den verkliga gärningsmannen gripits och erkänt. Devlin-rapporten rekommenderar stor försiktighet vid ögonvittnesidentifieringar.

Rikspolisstyrelsen (RPS) har i sin rapport (1990:3) Vittneskonfrontationer beaktat Devlin-rapportens resultat. RPS-rapporten framhåller bl. a. att ”en konfrontation är, om ett utpekande sker, normalt sett en engångsföreteelse som inte kan upprepas” (s. 36). Förhørsledaren som leder konfrontationsförhöret skall även informera vittnet om möjligheten av att gärningsmannen inte finns med i konfrontationsgrupperingen (s. 38). Identifikationsbevisning med hjälp av konfrontationsgrupperingar är sällan problemfri och kan innehålla flera dolda fallgropar. Rapporten varnar för att olika led, som ingår i ett identifikationsförhör, t. ex. utsaga, minnesbild och själva iakttagelsen, lätt kan ge upphov till feltolkningar såväl av vittnet som av förhørsledaren (s. 8). Även förhørsledaren kan vara angelägen om att ett utpekande sker och därmed benägen att övertolka vittnets resonemang kring identifieringen.

Dessa svårigheter visar sig tydligt i det uppmärksammade ”styckmålet”, där identifieringsbevisning fått avgörande betydelse. Nedan exemplifieras några av de vanskligheter som varit för handen. I

¹ Birgit Hellbom avled den 1 september 1993. Hon anförtrorde före sin död docent Nils Wiklund ansvaret för slutredigeringen av denna artikel.

² Report to the Secretary of State for the Home Department of the Departmental Committee on Evidence of Identification in Criminal Cases, 1974–76.

exemplen har avidentifiering skett. Huvudpersonerna kallas obducenten eller OB, allmänläkaren eller AL, och fotohandlarparet eller herr F och fru F.

I styckmålet fann kammarrätten det ställt utom varje rimligt tvivel "att /obducenten/ är den person som tillsammans med /allmänläkaren/ utfört styckningen" av en kvinnokropp.

Nedan avgränsas styckmålet omfattande material till problematiken kring identifieringsfrågor som kan uppstå när ett ögonvittne pekar ut en misstänkt gärningsman vid en valkonfrontation resp. videoinspelade parader.

Under rubriken Domskäl skrev kammarrätten:

"I målet har /fotohandlarparets/ berättelse en central plats. Makarna har vid förhören i kammarrätten lämnat uppgifter som i sina huvuddrag stämmer väl överens med det som de tidigare har uppgivit. /.../ För att en identifiering av kunden skall anses säkerställd bör den enligt kammarrättens mening vara byggd på något faktum som särskiljer, åtminstone i någon mån, antingen avseende personen själv eller hans klädsel" (Mål nr 3938-38-1990, dom 1991-05-31, s. 51-52).

Den centrala plats som kammarrätten tilldelar fotohandlarparet i domskrivningen ger anledning att mer inträngande belysa de företagna identifieringskonfrontationerna, där de bägge makarna hade till uppgift att peka ut den kund som lämnat in en filmrulle och några timmar senare också hämtat de färdiga bilderna som visade styckade delar av en kvinnokropp.

Under hösten 1987 anhölls och häktades AL och OB som misstänkta gärningsmän till mordet på C. Under utredningstiden tog fotohandlaren, herr F, kontakt med polisen och berättade, att han för en kunds räkning framkallat och kopierat en film med "fruktansvärda bilder med uppstyckade likdelar". Detta skulle ha skett för omkring 4 år sedan (förhör 1987-11-02). I förhöret beskriver herr F kunden på följande sätt: "det var en kille och han kunde varit i 27-28-30 år kanske. Han var ung i alla fall."

Därefter uppger fotohandlaren att han har "två bilder" i minnet: en "lite tjock i ansiktet och blond", en annan "som icke var blond". "Dom var cirka 1.75 höga" (s. 2), varefter han säger:

"... och den ena av dom han hade en sån, *han vill jag känna igen med en gång alltså*, för han hade liksom ett ansikte med en väldigt rund mun som var liksom sån lite fuktig alltid..."

Här talar herr F om två män som båda var 1.75 långa. Beskrivningen av den runda och fuktiga munnen är så speciell och utpekande att den rimligen kan sättas i samband med det egenartade besöket i fotoaffären. Herr F fastslår också att "han vill jag känna

igen med en gång alltså”. Uppgiften att det skulle vara två män, den ene blond, den andre med mörkare hårfärg, faller emellertid bort och i den fortsatta handläggningen reduceras antalet till en person. Det dubbla signalement, som fotohandlaren har givit, lämnar emellertid fältet fritt för olika valmöjligheter; kunden var blond, kunden var inte blond.

I detta s. k. signalementförhör (1987-11-02) minns herr F inte om kunden bar glasögon men uppger att han var sportklädd. I slutet av förhöret undrar förhørsledaren om herr F har fler uppgifter som han minns: ”Nej, jag tror att jag har icke stort mer annat än att jag menar att *jag skulle känna igen karln*” (s. 7).

Det kan vara av intresse att känna till hur de båda misstänkta läkarnas signalement är: AL är 174 cm lång, har mellanblont hår och var 1987 38 år. OB är 173 cm lång, har blondt hår och var 1987 33 år (passuppgifter).

Om man bortser från uppgiften att det eventuellt varit två kunder som lämnat in en film med uppseendeväckande bilder — var kunden enligt fotohandlaren:

- ung, 27–30 år
- 1.75 lång
- hade rund fuktig mun
- sportklädd
- blond eller med mörkare hårfärg

Uppgifterna är viktiga så till vida att vittnet återger minnesbilder utan hjälp av och utan att ha blivit ”oroad” eller distraherad av konkreta nya synintryck, sådana som en konfrontationsparad kan åstadkomma. Det är därför av intresse att närmare granska de utpekanden som senare skett vid de olika konfrontationstillfällena.

Det första identifikationstillfället 1987-11-04

Det var fråga om en ”levande” konfrontationsparad, där OB deltar (i fortsättningen kallad OB-gruppen). AL finns inte i den här gruppen. Makarna F observerar, var för sig, paraden genom en lucka. Männerna i paraden kan varken se vittnet eller höra vad som sägs.

När det gäller herr F vet man inte om förhørsledaren vid detta tillfälle har klart för sig att fotohandlaren endast kan identifiera den kund som hämtade bilderna, eftersom han inte var i butikslokalen när filmen lämnades in (förhör 1987-11-19). Fru F har däremot iakttagit kunden både vid inlämnandet och när de färdiga bilderna hämtades.

När herr F iakttar OB-gruppen säger han ”90% på 5:an”, en figurant som står bredvid OB vilken bär nr 4. Fotohandlaren nämner

även nr 4. Fru F säger, att hon tycker att hon känner igen nr 8 men också nr 4. Hon kan inte hänföra nr 4 till någon speciell händelse eller tidpunkt.

Därmed borde herr F med sitt 90%-iga utpekande av en "figurant" vara förbrukad som vittne. I varje fall är OB-gruppen förbrukad. Men gruppen har videofilmats och visas för fotohandlarparet vid en ny konfrontation. Med ett sådant förfaringssätt kan vittnet hamna i beråd enär man då kan minnas det första identifieringsfallet och känna igen flera av personerna samt förväxla ett sådant igenkännande med den minnesbild man eventuellt har av en händelse man bevittnat.

Konfrontation nr 2 med OB-gruppen, 1987-11-19 (videoupptagningen)

Herr F säger nu "... så jag tog ju 5:an första gången, men jag undrar om —, det är nog *munnen* på 5:an som —, så jag tog ju 5:an ganska säkert ...". Fotohandlaren nämner speciellt munnen, en mun som han tidigare beskrivit som rund och litet fuktig. Efter ytterligare körningar och backningar av videospelningen avfärdar han nr 4 (OB) som "för liten", "liksom mera snäll" (s. 13, s. 14) och stannar inför nr 5. Den här gången blir hans säkerhetsuppskattning något lägre, 80%, men tillägger att *den ende han haft närmare kontakt med "mer eller mindre 100%-igt"*, det är nr 5 (s. 15) samt uppger i slutet av förhöret "... men jag *vidhåller faktiskt 5:an*" (s. 16). Därmed har fotohandlaren identifierat nr 5 som kunden, en figurant i OB-gruppen.

Fru F uppger i förhör 1987-11-22 att hon känner igen nr 4 (=OB) och drar själv slutsatsen, att det måste vara från "affären eller från bilder". Litet senare i förhöret slår hon fast att "det måste vara i butiken, absolut" (s. 25).

När man sammanfattar de två konfrontationerna med OB-gruppen kan man konstatera, att herr F pekar ut nr 5, en figurant, med varierande säkerhet; 80%, 90%, och att fru F säger att hon *känner igen, absolut*, nr 4 (=OB) från butiken. Makarna uppger att de har en strid ström av kunder, ibland flera hundra om dagen.

Den tredje konfrontationen

Några veckor senare blir makarna F kallade till ett nytt konfrontationsförhör. Frågeställningen är densamma men på sätt och vis ändå ny så till vida att det nu gäller en helt annan konfrontationsgrupp. Detta säregna förhållande beror på att förhørsledarna från början utgått från att OB varit den kund som lämnat in filmrullen i

fotoaffären, vilket antagande konstituerat OB-gruppen (PM 1987-11-23). Detta torde bero på att herr F i förhör som föregått konfrontationerna uppgivit, att kunden, när han lämnade in filmrullen, skulle ha sagt att han var läkare och obducent (förhör 1987-11-02). Det nya består i att man gör ett helt annat antagande, nämligen att det är den andre misstänkte läkaren, AL, som skulle kunna vara "kunden". Man sammanställer så den parad i vilken *den andre häktade läkaren, AL*, ingår. Man försöker alltså igen.

Vid detta tillfälle visas en videospelad konfrontationsgrupp bestående av helt andra personer än de i den första gruppen. I denna gruppering (=AL-gruppen) ingår AL, som tilldelas just siffran 5. Här bör man ifrågasätta åtminstone två saker. Den första är: Herr F har med viss säkerhet — höga procentsiffror — pekat ut en person i OB-gruppen och identifierat honom som den kund som besökt hans fotoaffär. Om han åter skulle peka ut en ny person i en helt annan grupp som den kund som besökt hans fotoaffär, vilket av hans val skall man då rätta sig efter? Ellis ställer samma fråga när han behandlar problematiken med två parallella parader men går ett steg längre och säger: "The holding of a second parade may then seem like a charade".³

För det andra har AL tilldelats nr 5, vilket innebär en utslagsgivande felkälla eftersom herr F vid de tidigare konfrontationerna pekat ut just nr 5, som var en figurant.

I den här videofilmen går varje person fram mot kameran och säger, att han är läkare och obducent och kommer från patologen, ungefär de ord fru F uppgivit att kunden sagt när han kom in i fotoaffären. Här tillkommer två komponenter: männens röster och deras sätt att röra sig.

Efter visningen önskar herr F se nr 5, nr 9 och nr 10 ännu en gång. Han påpekar att nr 5 och nr 9 är lika men säger också att "på det där lite lågmälda sätt han snackade så tycker jag att det kunde vara 5:an", varefter han anser att "9:an kunde kanske stämma i ansiktet" (förhör 1987-12-07). Därefter säger han:

"... jag höll ju på 5:an sist och han hade samma drag som den här då förra konfrontationen, lite av samma ansikte och läppar så att jag måste säga att det är, jag menar att det är nr 5 och att det är svårt att skilja mellan 5 och 9".

Här har nu följande inträffat: fotohandlaren identifierar den nya 5:an (=AL) utifrån nr 5 från OB-gruppen och inte utifrån en minnesbild av en mycket speciell kund. I och med detta borde foto-

³ Ellis, Hadyn D. (1982): The Performance of Witnesses on Identity Parades. I A. Trankell (Ed): *Reconstructing the Past. The Role of Psychologists in Criminal Trials*. Norstedt, Stockholm.

handlarens identifiering inte kunna tillmätas något bevisvärde eller utgöra en länk i en beviskedja, ty här brister kedjan. Det tidigare missgreppet att vid två olika tillfällen visa samma konfrontationsgrupp för ett vittne ter sig som ett långt mindre misstag än det förbiseende som ligger i att man inte uppmärksammat, att herr F pekat ut nr 5 (=AL) därför att denne liknar den figurant som han tidigare pekat ut och som förekommit i OB-gruppen.

Det är uppenbart att herr F har en minnesbild av den tidigare konfrontationen. När man begår ett fel i konfrontationshanteringen, t. ex. att två gånger visa samma gruppering, kan tidigare missgrepp resultera i ytterligare felaktigheter. Detta framgår oföräckt av fotohandlarens jämförelse mellan de båda 5:orna, där han refererar inte till kunden i sin affär utan till en helt annan minnesbild, nämligen från den tidigare konfrontationssituationen. Förundersökningsmaterialet visar tydligt att så är fallet.

När fru F ser den videoinspelade AL-gruppen säger hon "nr 5 (=AL) är det något bekant med" (förhör 1987-12-07). Är det på det viset att också fru F erinrar sig utseendet på nr 5 i OB-gruppen? Just den figurant som maken jämfört den nya 5:an med i stället för att jämföra med den aktuella kunden som besökt deras fotoaffär. Man kan inte helt utesluta att så kan vara fallet. Eller har hon påverkats av de diskussioner hon och maken haft om de olika personer de pekat ut? Av materialet framgår att makarna har diskuterat sina resp. val. Hon tillägger dock "han *påminner* mest om han som lämnade in filmerna". Man kan här lägga märke till att hon säger "påminner" och därmed identifierar hon inte med säkerhet nr 5 som kunden. Fru F beskriver när filmen visas om igen den man, nr 5 (=AL), hon tittar på med orden "leendet, håret, tunnårig, glasögon, hårfärg. Det var precis den hårfärgen om det stämmer med färgerna ungefär". Denna utsaga har ringa eller intet värde eftersom hon säger det när hon ser honom framför sig på bildskärmen. Hon beskriver vad hon i ögonblicket ser. Det rör sig ingalunda om några minnesspår. Tidigare har hon inte kunnat uttala sig om ett specificerat utseende utan sagt att "han såg ung ut", "han var liten, jag var mycket längre alltså" (förhör 1987-11-19). Det finns även en tveksamhet i utsagan "det var precis den hårfärgen om det stämmer med färgerna". Genom sin yrkeskunskap vet fru F att färger inte alltid blir korrekt återgivna på film och på fotografier. Hon tycks således överväga huruvida det är "precis den hårfärgen" hon ser på bildskärmen och lämnar en öppning för andra hårfärger. Här finns en parallell till makens uppgift om en blond man och en med mörkare hårfärg. Uppgifterna kan peka på

att de båda vittnena är angelägna om att "lyckas" med sina val vid konfrontationerna.

Jämförelse mellan de tidigare utpekandena och vittnesmålen i kammarrätten

"Makarna F har vid förhören i kammarrätten lämnat uppgifter som i sina huvuddrag stämmer väl överens med det som de tidigare har uppgivit" (kammarrättsdomen, s. 51).

Båda makarna pekar under förhandlingen i kammarrätten ut AL som den aktuella kunden. Fotohandlarparet har vittnat vid två tidigare tingsrättsförhandlingar och då också pekat ut AL som den kund som lämnat in filmen för framkallning och senare hämtat de färdiga bilderna. Utpekandet just i kammarrätten saknar därför tyngd; de vet vem de skall peka ut.

Den del av makarnas vittnesförhör i kammarrätten som rör konfrontationerna har av kammarrätten uppfattats stämma väl överens med vad makarna sagt i de tidigare konfrontationsförhören. Det är därför angeläget att granska vittnesuppgifterna.

I kammarrätten kommer herr F inte ihåg att han två gånger observerat OB-gruppen utan erinrar sig att han förutom livekonfrontationen med OB endast har sett *en* enda videoinspelad parad, nämligen den av AL-gruppen.⁴ På så vis kommer konfrontationstillfälle 2 med den videoinspelade OB-gruppen att falla bort, den valkonfrontation där han pekat ut nr 5, en figurant, med 80%-ig säkerhet. Herr F minns däremot att han vid videokonfrontationen med AL-gruppen, konfrontationstillfälle 3, pekat ut nr 5 (=AL) och tillägger: "Och jag är säker i min sak. Att det var rätt man". Som tidigare visats gör han identifieringen därför att nr 5 liknar den figurant han tidigare pekat ut med 90% resp. 80% säkerhet och som burit siffran 5. Dessutom tvekade han mellan 5:an och 9:an. Här kan det vara på sin plats att erinra om de studier som visat att vittnens subjektiva säkerhet beträffande sina uppgifter inte behöver ha någon korrelation med riktigheten i uppgifterna.

En kort återblick av vad makarna F i huvudsak uppgivit under de tidigare konfrontationsförhören visar följande:

Herr F

tillfälle 1)	90% på nr 5 (figurant) (OB-gruppen)
2)	<i>vidhåller nr 5</i> (figurant) <i>nämner munnen</i> (OB-gruppen)
3)	pekar ut nr 5 AL i AL-gruppen, eftersom denne har samma drag som figurant nr 5 i OB-gruppen

Fru F

⁴ Alla uppgifter som gäller vittnesförhören i kammarrätten är hämtade ur kammarrättens bandupptagningar.

- tillfälle 1) tycker sig känna igen nr 8 (figurant) och nr 4 (OB), (OB-gruppen)
- 2) känner igen nr 4 (OB). Hennes slutsats: det måste vara från affären (OB-gruppen)
- 3) pekar ut nr 5 (AL): *påminner* mest om han som lämnade in filmen (AL-gruppen)

Dessa utpekanden stämmer inte ”väl” med den tveklösa identifieringen makarna gör i kammarrätten.

Modern forskning pekar på flera faktorer som kan resultera i falska identifieringar. Bl. a. kan ett ögonvittne påverkas av vetskapen att det gäller ett brott alternativt att han senare får vetskap om att hans iakttagelse gällt en brottslig handling. Minnesbilden påverkas av sådan ”post-event” information.⁵

Här finns en given parallell med fotohandlarparet: de uppger att de har expedierat en kund som lämnat in en filmrulle, som visade styckade kroppsdelar och att de blivit upprörda av bildernas motbjudande innehåll. När massmedia någon månad senare tillhandahöll massiv information om att man påträffat ett antal svarta plastsäckar med delar av en styckad människokropp, vänder sig makarna F inte till polisen. Detta kan enligt fru F bero på att de vid den tidpunkten befann sig på semester utomlands och inte nåddes av svenska tidningsrubriker. Här går uppgifterna dock i sär. Herr F uppger nämligen följande: ”... det här (=inlämnandet av filmrullen i fotoaffären) var innan jag läste om det där styckgrejerna här i Solna, att dom hade hittat dessa påsarna /.../ för att den gången tänkte jag faktiskt lite granna på att det var ett samband” (förhör 1987-11-02). Först cirka 3 1/2 år senare när två läkare blivit anhållna och häktade, misstänkta för att ha styckat en kvinnekropp, kopplar makarna samman den hantering den styckade kroppen på bilderna för länge sedan varit utsatt för och tar kontakt med polisen: tydlig ”post-event” information. Sambandet tycks klart: när makarna genom massmedia fått vetskap om att två läkare är misstänkta för mord och styckning, sätter de detta i samband med bildernas innehåll. De kan nu berätta, att den kund som lämnat in filmrullen upplyst om att han var läkare och obducent och att materialet på filmen var hemligt.

Den direkta koppling fotohandlarparet nu gör mellan bilderna med de styckade kroppsdelarna och de båda läkarna (eller den ene av dem), är både närliggande och rimlig. De är naturligtvis angelägna att hjälpa till med identifieringen av den kund som lämnat in filmrullen med dess makabra innehåll. Loftus säger:

⁵ Loftus, E. F. (1982): Memory Changes in Eyewitness Accounts. I A. Trankell (Ed): Reconstructing the Past. The Role of Psychologists in Criminal Trials. Norstedt, Stockholm.

”Many experiments have shown that in both laboratory and real life settings subjects can be induced to make false identifications rather than erring on the side of omission. Perhaps witnesses are too willing to risk convicting the innocent in their eagerness to cooperate with the police and prosecutors”.⁶

Här kan alltså finnas ytterligare influens i den nämnda angelägenheten att hellre peka ut en person än nödgas säga, ”näe, jag ser ingen som stämmer”. Den information man i efterhand erhållit om att två läkare häktats, misstänkta för mord och styckning av en kvinnokropp, kan ha främjat sådan beredskap.

När det gäller makarna Fs identifiering av kunden kan man uppfatta denna ”villighet” särskilt tydligt hos herr F, då han vid exponering nr 2 av OB-gruppen, trots att han av OBs försvarare blir uppläst om att den han söker inte nödvändigtvis behöver finnas med i paraden, yttrar: ”men jag vidhåller faktiskt 5:an” (=figurant). Utpekandet ter sig därmed ännu mer säkert eftersom han nu vet att han har möjlighet att avstå från en identifiering.

En annan viktig påverkansfaktor är den tid som förflutit mellan den ursprungliga observationen och konfrontationssituationen. Experimentell forskning kring identifieringsproblematiken har bl. a. visat, att efter en tidsperiod av fyra månader från det man gjort sin iakttagelse, sjunker antalet korrekta utpekanden markant (Ellis, s. 245). För fotohandlarparets del är tidsutdräkten mellan händelseobservation och konfrontationsförhör cirka 3 1/2 år.

Om man slutligen går tillbaka till herr Fs första signalement av kunden, innan han påverkats av någon konfrontationsparad har han uppgivit att kunden var ung, ej över 30 år, 1.75 lång, sportklädd och hade en rund fuktig mun samt var antingen blond eller mörkhårig. Kammarrätten finner att herr Fs ursprungliga beskrivning av kundens mun ”en väldigt rund mun som var liksom sån lite fuktig alltid” passar väl in på AL (Kammarrättsdomen, s. 52). Den runda fuktiga munnen blir det subjektiva särskiljande rekvisit som kammarrätten kräver för att en identifiering skall anses säkerställd (s. 51–52). Av intresse här är att herr F själv upprepade gånger sätter just denna mun på figurant 5 i OB-gruppen, bl. a. när han säger:

- så tog jag ju 5:an första gången, men jag undrar om —, det ä nog *munnen* på 5:an
- nr 5, jag tog han med en gång jag kom in
- det tar jag på —, lite överlägsna dragen som han har med *munnen*

⁶ Se ovan not 5.

Fotohandlaren nämner endast antydningssvis munnen med orden "lite av samma ansikte och läppar" då han vid videovisningen av AL-gruppen först tvekar mellan 5 och 9, "det är drag som är så lika" innan han säger "... Det är 5 eller 9 men jag menar att det är 5:an" (förhör 1987-12-07).

Kundens ålder kommenteras av båda makarna. Herr F säger: "... efter vad jag läste i alla fall i tidningen han var äldre, han var 38 eller 35 eller nåt sånt och det kopplade jag ju inte *för den karln som kom med dessa bilder var icke så gammal*" (förhör 1987-11-19). Kundens ålder, som fotohandlaren ursprungligen uppskattat till 28–30 år, stämde således ej med pressens uppgifter om de häktade läkarna, 35–38 år. Även fru F har en uppfattning om kundens ålder: "... han såg ung ut" (1987-11-19) Här kan det vara relevant att redovisa den ålder som var representerad i de två paraderna. I OB-gruppen var åldersspannet 12 år; figuranterna var födda mellan 1944 och 1956. I AL-gruppen var personerna födda mellan 1942 och 1955 en åldersskillnad på 13 år. Naturligtvis är det inte önskvärt med så stora åldersavvikelser i en konfrontationsparad. Man har alltså inte beaktat makarnas samstämmiga uppgifter om kundens ålder. Detta gäller framför allt AL-gruppen där 6 av de 8 männen är födda mellan 1942 och 1949, 38–45 år gamla, och således betydligt äldre än de 28–30 år, som herr F uppgivit.

Skeendet i ett förhör kan få den förhörde att ändra uppfattning eller att ännu säkrare fastslå det man tidigare inte varit helt säker på. När det gäller fru Fs uppgifter vid det tredje konfrontationstillfället, AL-gruppen, pekar hon ut nr 5 (AL) med orden: "Nr 5 är det något bekant med /.../ Han påminner mest om han som lämnade in filmerna". Lite senare korrigerar hon förhørsledaren när han sätter likhetstecken mellan "påminner mest om" och en tveklös identifiering av kunden:

F: Den här som lämnade in rullarna, du sa det va, *att det var han som lämnade in?*

S: Ja jag säger att han är lik honom (förhör 1987-12-07, s. 2)

16 minuter efter det att förhöret är avslutat och samma tidpunkt, 19.33, då konfrontationsförhöret med maken anges ha avslutats, gör fru F ett tillägg. Man vet dessvärre inte något närmare om *omständigheterna under detta uppehåll*. I förhörets andra del (tillägget) framhåller hon, att hon känner igen nr 5 från flera tillfällen: "Det är liksom det ansiktet som jag har väntat på va". Säkerheten har vuxit och sedan hon fastslagit, att det gäller ju "en kvinna som är död" frågar förhørsledaren:

F: Associerar du det här ansiktet nu speciellt med inlämnandet av den här filmen?

S: Den rullen, ja det gör jag.

Man kan notera hur uppgifterna efter förhörsuppehållet ändrat karaktär från "han är lik honom" till att det nu fastslås ett klart samband mellan nr 5 och filmrullen. Fru F uppger också, att nr 5 kan ha varit i affären kanske 4 eller 6 gånger.

Slutligen kan det vara motiverat att återvända till fotohandlarens utpekanden av figuranten nr 5 i OB-gruppen och av nr 5 i AL-gruppen:

OB-gruppen: — 90% på nr 5 (=figurant)	tillfälle 1
— 80% på nr 5 (=figurant)	tillfälle 2
— det är nog munnen på 5:an (=figurant)	tillfälle 2
— så jag tog ju 5:an (=figurant)	tillfälle 2
— jag vidhåller faktiskt 5:an (=figurant)	tillfälle 2
AL-gruppen: — jag menar att det är nr 5 (=AL)	tillfälle 3
— det är svårt att skilja mellan 5 och 9	tillfälle 3
— men sättet som jag sa han pratade på, 5:an, kommer jag ihåg	tillfälle 3
— <i>jag tror inte jag kommer närmare</i>	tillfälle 3

Fotohandlarens svårigheter att identifiera den speciella kunden är uppenbara. Valet av nr 5 i AL-gruppen — den tredje konfrontationssituationen — görs utifrån den tidigare identifieringen av figuranten 5 i OB-gruppen därför att de liknar varandra — "hade samma drag" — och visar med skärpa att herr F inte har någon tydlig ursprunglig minnesbild som styr hans utpekanden. Tillvägagångssättet med flera parader åskådliggör hur otillfredsställande det är då ett vittne nödgas söka identifiera en person utifrån två olika konfrontationsgrupper och där man gör ett utpekande i båda: Vilket val skall man rätta sig efter? Det första, det sista eller kanske det mitt emellan?

Genomgången av fotohandlarparets utpekande av allmänläkaren har visat en lång rad allvarliga felkällor. Därutöver finns skäl att erinra om generella metodproblem vid denna typ av identifieringar. För det första är sannolikheten ganska stor att av ren slump råka peka ut den person som polisen misstänker. Med 9 personer i paraden är sannolikheten 1/9. Om vittnet får möjlighet att — som i detta fall — peka ut den ena efter den andra blir sannolikheten än större för att vittnet råkar peka ut den polisen misstänker. För det andra måste möjligheten av felkällor i form av ledtrådar beaktas. Ledtrådarna kan komma från själva sammansättningen av identifieringsparaden (som i fallet Christer Pettersson), men ledtrådar kan också komma från någon av de

personer som är närvarande tillsammans med vittnet och som vet vem polisen misstänker. Om vittneskonfrontationen görs med tillämpning av vetenskaplig experimentell metodik (double-blind-design) är det ett krav att ingen av de närvarande själv känner till vem polisen misstänker.

Slutord

Rikspolisstyrelsens Rapport om vittneskonfrontationer är ett utmärkt initiativ. Svea hovrätts dom i Palme-målet visar tydligt, att en "säker" identifikation inte behöver vara trovärdig. Bl. a. har Svea hovrätt anfört följande:

"Vad som emellertid är viktigt att understryka är de faror för rättssäkerheten som ett förlitande på sådan bevisning innebär (= ett vittnes utpekande av den tilltalade). Det är lätt att missta sig på en person om det saknas påtagliga hållhakar för minnet. /.../ Det är också viktigt att inte bortse från omständigheter som talar emot att den tilltalade är gärningsmannen" (D8 183, s. 16).

Avslutningsvis kan Regeringsrättens beslut 90-06-11 stämma till försiktig eftertänksamhet när det gäller indiciebevisningen mot de båda läkarna. Regeringsrätten säger:

"I anledning av vad socialstyrelsen sålunda anfört är att märka att varken av 15 § lagen om tillsyn över hälso- och sjukvårdspersonal m. fl. eller av motiven till lagen kan utläsas att återkallelse av en läkares legitimation skulle få ske även i sådana fall då det inte föreligger full och övertygande bevisning att läkaren gjort sig skyldig till den handling eller försumelse, som åberopats till grund för ett yrkande om återkallelse. /.../ Vidare bör beaktas att tingsrättens övertygelse om att OB och AL utfört styckningen väsentligen bygger på dels att /fotohandlarparet/ identifierat AL som den person som den 21 juni 1984 lämnade in en film för framkallning och senare hämtade den. /.../ De vittnes- och målsägandeförhör på vilka tingsrätten sålunda framför allt stöder sitt uttalande beträffande styckningen aktualiserar flera svårbedömda frågor. En avser värderingen av identifikationsbevisning. En annan gäller vilket värde som bör ges utsagor om vad andra personer gjort eller sagt för lång tid sedan." (Regeringsrättens beslut, 4295-4296-1989, s. 9-14.)